

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.
Ефективна економіка. 2024. № 1.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.1.14>

УДК 339.5

*Г. В. Дугінець,
д. е. н., професор,
Державний торговельно-економічний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3708-3666>
О. В. Генералов,
к. е. н, доцент, докторант,
Державний торговельно-економічний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9191-7871>*

НЕОПРОТЕКЦІОНІЗМ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В УМОВАХ «ІДЕАЛЬНОГО ШТОРМУ»

*G. Duginets,
Doctor of Economic Sciences, Professor,
State University of Trade and Economics
O. Generalov,
PhD in Economics, Associate Professor,
State University of Trade and Economics*

NEO-PROTECTIONISM OF TRADE AND ECONOMIC COOPERATION IN A "PERFECT STORM"

Стаття присвячена ідентифікації проявів неопroteкціонізму в торговельно-економічного співробітництва в умовах «ідеального шторму». Доведено, що динамічність змін, посилення кризових тенденцій та трансформація світового господарства вимагають більш поглибленого дослідження обраного наукового напрямку, оскільки визначення тенденцій до посилення бар'єрів у торговельно-економічного співробітництві в світовій економіці є одним з кроків для розуміння напрямів та механізмів подолання наслідків «ідеального шторму» для конкретних країн або ринків. Здійснено аналіз специфіки впровадження обмежувальні заходів щодо імпорту в різних країнах та на різних ринках в останні роки. Визначено, неопroteкціонізм, як наслідок посилення кризових тенденцій «ідеального шторму», має тенденцію до формування закритих регіональних блоків або зон преференційної торгівлі. Розглянуто особливості торговельно-економічного співробітництва України та ЄС в аграрній сфері за останні 5 років та визначено, що форми протекціонізму мають тенденцію змінюватися під час криз і що такий неопroteкціонізм буде переважати навіть після того, як світова економіка відновиться.

The article is devoted to the identification of manifestations of neo-protectionism in trade and economic cooperation in a "perfect storm". It is proved that the dynamism of changes, the intensification of crisis trends and the transformation of the world economy require a more in-depth study of the chosen scientific area, since identifying trends towards strengthening barriers to trade and economic cooperation in the world economy is one of the steps towards understanding the directions and mechanisms for overcoming the consequences of a "perfect storm" for specific countries or markets.

The authors analyze the specifics of the implementation of restrictive measures on imports in different countries and markets in recent years. It is determined that the use of hidden protectionism has become widespread, with the help of which the domestic market is protected from foreign competition by other

non-tariff measures. This leads to a slowdown in the introduction of measures to promote market openness to foreign suppliers, especially in developed countries, with developing countries and countries with economies in transition suffering the most. It is determined that neo-protectionism, as a consequence of the intensification of the "perfect storm" crisis trends, tends to form closed regional blocs or preferential trade areas. It is substantiated that trade restrictions imposed in the agricultural sector have a more negative impact on the national economy compared to neo-protectionism in the textile, metallurgical, service and tertiary sectors. The agricultural sector is the most influential in developing countries (where more than 90% of the population depends on agriculture) due to its synergistic effects on the development of the economy as a whole. The article analyzes the peculiarities of trade and economic cooperation between Ukraine and the EU in the agricultural sector over the past 5 years and determines that forms of protectionism tend to change during crises and that such neo-protectionism will prevail even after the global economy recovers. It is substantiated that neo-protectionism of trade and economic cooperation is a destructive process, since it imposes coercive restrictions on trade, restraining it and impeding the growth of developing countries that need access to the markets of the developed world.

Ключові слова: *торговельно-економічне співробітництво, неопротекціонізм, «ідеальний шторм», COVID-19, економічний розвиток.*

Keywords: *trade and economic cooperation, neo-protectionism, "perfect storm", COVID-19, economic development.*

Постановка проблеми. Сучасна глобальна криза, що була спричинена пандемією, чинить гальмівний вплив на розвиток міжнародного торговельно-економічного співробітництва. Але було б неправильно вважати її єдиною або найважливішою причиною стагнації світової економіки. Найвпливовішим чинником стрімкого поширення непротекціоністського характеру торговельно-економічного співробітництва є зародження та розвиток

«ідеального шторму» в світовій економіці. Тобто підґрунтя для розвитку неопротекціонізму вже було підготовлено фінансово-економічною кризою 2007-2008 років і, зокрема, вибором економічного націоналізму неопротекціоністського типу, який понад десять років чітко політично використовував сучасні лінійні кордони. З 2022 року на тлі повномасштабної збройної агресії РФ на території України відбулося посилення світової рецесії, викликаної енергетичною кризою, високими темпами інфляції, дисбалансами на світових ринках енергетичних продуктів тощо.

Незважаючи на те, що глобалізація та пов'язані з нею теорії все ще залишаються в центрі уваги зацікавлених осіб, говорити про економічну глобалізацію стає дедалі важче, оскільки їй сьогодні перешкоджають серйозні політичні та соціально-економічні чинники, які набувають вагомості саме в умовах «ідеального шторму» (див. детально [1]). Слід також зазначити, що на тлі приголомшливої динаміки зростання Китаю та інших нових індустріальних країн у другому десятилітті XXI ст. постає питання про майбутню роль розвинених "західних" економік у розвитку міжнародного торговельно-економічного співробітництва у контексті протистояння країн з перехідною економікою та країн, що розвиваються. Тобто останні роки світова торгівля все більше розвивається під впливом регіоналізації економік, ринків та їх відокремлення в межах кордонів держав-лідерів та політико-географічних блоків (що перебувають в тому числі у конфронтації один з одним), і ці процеси розпочалися ще до 2010 року. В умовах подолання наслідків глобальної пандемії, а також в глобальних викликів російсько-української війни спостерігається очевидна тенденція до побудови нових бар'єрів для захисту своїх ринків. Тому дослідження неопротекціоністського характеру торговельно-економічного співробітництва в умовах «ідеального шторму» є актуальним та обґрунтованим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні теоретичні та практичні аспекти неопротекціонізму є загальним об'єктом інтересу для наукової спільноти в останні десятиліття. Економічна література свідчить про

існування значної кількості робіт, які підтверджують актуальність дослідження неопротекціонізму та його впливу на трансформацію світової економіки. Зокрема, група науковців за результатами аналізу сценаріїв світового порядку зі стратегічної перспективи, доходять висновку, що масштаби і швидкість змін, які виникають внаслідок глобалізації, можуть призвести до появи на світовій арені нових сил та викликів у сфері управління, а саме більш поширеного відчуття незахищеності, включно з тероризмом. [2]

Інша група європейських дослідників дослідили роль правил комплаєнсу як нетарифного торговельного бар'єру, в тому числі і як інструменту неопротекціонізму. Автори приходять до висновку, що з новими, розширеними "правилами комплаєнсу" уряди отримали новий інструмент для захисту своїх економік, звинувачуючи іноземні компанії (експортерів та інвесторів) у недотриманні цих правил. Вони можуть використовувати аргумент порушення існуючих правил, погрожувати юридичними санкціями або навіть масово втручатися на законодавчому рівні [3].

Значна група досліджень присвячена впливу четвертої промислової революції на розвиток глобального протекціонізму, а саме появи "технонаціоналізму", зміст якого полягає у поширенні такого геополітичного мислення та дій, що безпосередньо пов'язує технологічні можливості з національною безпекою та геополітичними перевагами країни і передбачає правові та регуляторні обмеження або санкції проти окремих іноземних інвесторів або іноземних компаній (див. детально [4; 5; 6]).

Що стосується вітчизняних авторів, то свої дослідження в цій науковій площині здійснюють О. Булатова, Н. Калюжна, А. Мазаракі, Т. Мельник, Н. Резнікова, В. Панченко, І. Пузанов тощо (див. детально [7; 8; 9; 10 ; 11]).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Не заперечуючи вагомості існуючих напрацювань слід зазначити, що динамічність змін, посилення кризових тенденцій та трансформація світового господарства вимагають більш поглибленого дослідження обраного наукового напрямку, оскільки ідентифікація тенденцій до посилення бар'єрів у

торговельно-економічному співробітництві в світовій економіці є одним з кроків для розуміння напрямів та механізмів подолання наслідків «ідеального шторму» для конкретних країн або ринків.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є ідентифікація неопротекціонізму в торговельно-економічного співробітництва в умовах «ідеального шторму».

Виклад основного матеріалу дослідження. Зовнішньоторговельна політика держави є первинним рівнем реалізації інтересів держави у сфері налагодження та розвитку торговельно-економічного співробітництва. Ця політика як система інструментів та механізмів впливу на експорт та імпорт реалізує не лише завдання досягнення позитивного торговельного балансу, збалансування структури експорту та імпорту. Вона також спрямована на досягнення лідируючих позицій на світових ринках, а часто стає способом політичного впливу. Застосування жорстких універсальних торговельних обмежень як методу "покарання" країн, що порушують міжнародне право, і навпаки, надання взаємодопомоги у вигляді спрощення митних процедур, скасування мит або взаємного визнання вимог до якості продукції є вирішальним кроком у налагодженні відносин між державами. Слід зазначити, що у ХХІ ст. неопротекціонізм набагато більше, ніж у минулому, характеризується неторговельними втручанням, наприклад, субсидіями для внутрішньої економіки, обмеженням доступу до природних ресурсів, заходами у сфері охорони здоров'я, обмеженнями на рух капіталу тощо [12, с. 328]. Хоча з 2008 по 2018 рік США також запровадили 1066 "класичних" тарифних заходів. Але ці заходи співіснують із традиційною ескалацією тарифів та квотуванням імпорту. До кінця 2008 року 52 країни вже запровадили 87 заходів з дискримінації торгівлі, порівняно з трьома заходами на користь торгівлі. В результаті міжконтинентального поширення фінансово-економічної кризи, яку несе з собою валюта, те ж саме зробили Індія, Росія, Аргентина, Бразилія, країни G7 (з подальшим введенням сильнішими економіками 350 нових мит), Австралія, країни БРІКС, Німеччина і

Великобританія [13, с. 22-23; 14; 15, с. 18]. Франція прийняла захисні заходи для автомобілів; Великобританія - кричить: "Британські робітники за британські робочі місця!" - захист зайнятості та проти іноземної робочої сили; США, після перспективи виходу країни з СОТ і НАФТА, змусили компанії (в межах збільшення витрат та індукованої інфляції) купувати американський чавун і сталь, а для інфраструктурних робіт - лише місцеву продукцію [16]. У 2016 році вони запровадили 265% мита на китайську сталь. ЄС має високі мита на російську та китайську сталь - до 35%. У 2018 році ЄС запровадив високі мита на імпорт сталі з Туреччини. З 2008 року Італія прийняла 267 протекціоністських заходів проти 68 заходів часткової лібералізації.

У грудні 2015 року ЄС, констатувавши провал Дохійського раунду, перейшов до двосторонніх угод з 31 країною. З січня по серпень 2016 року країни G20 прийняли 340 дискримінаційних заходів: більш ніж у чотири рази більше, ніж у 2009 році, коли восени 17 країн G20, які встановили для себе правила, що не допускають застосування протекціоністських заходів, - враховуючи, що урок економічної політики, прийнятої після Великої депресії в трагічний міжвоєнний період, вже показав, що протекціонізм є джерелом погіршення економічного циклу, - запровадили різні обмежувальні заходи щодо імпорту [15, с. 17]. З того року було запроваджено близько 4000 бар'єрів у міжнародній торгівлі, як тарифних, так і нетарифних (наприклад, фінансові стимули, які спотворюють прямі іноземні інвестиції). У 2016 році Трансатлантичне торговельне та інвестиційне партнерство (ТТІП), яке просуvalи США, було оголошено "завершеним" німецькими та французькими урядовцями [15, с. 17] за підтримки громадськості. Те саме сталося і з СЕТА (угода між ЄС та Канадою), оскільки негативне ставлення до ТТІП поширилася і на СЕТА. Однак, якщо перша суперечила законодавству ЄС у сфері охорони здоров'я та довкілля, то друга була договором нового типу, спрямованим на подолання бар'єрів, гармонізацію та визнання стандартів охорони довкілля та здоров'я різних країн. Економічна криза, однак, породила страх і невпевненість, які змусили тисячі людей вийти на вулиці проти цих

договорів. Зазначимо, що у квітні того ж року євроскептичні настрої призвели до провалу Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Як договір з Канадою, так і з Україною зайшли в глухий кут через опір фермерів, які з часів холодної війни в Західній Європі змогли сформувати компакту групу тиску з доступом до тональних і наднаціональних сил. У цьому макрореґіоні аграрний протекціонізм ЄЕС згодом перетворився на Спільну аграрну політику ЄС (САП).

З 2018 року також активізувалося застосування так званого прихованого протекціонізму, за допомогою якого внутрішній ринок захищається від іноземної конкуренції іншими, нетарифними заходами. Як свідчить аналіз динаміки та обсягів застосування таких заходів, більшість країн використовують їх дуже активно. І це призводить до сповільнення запровадження заходів щодо сприяння відкритості ринків для іноземних постачальників, особливо в розвинених країнах. Як наслідок, протекціоністські заходи, вжиті державами та в межах зон преференційної торгівлі лише за два роки 2018-19 років, вже подвоїлися порівняно з 2014 роком. Більше того, якщо деякі закони про лібералізацію торгівлі, запроваджені з 2009 року, були тимчасовими, то протекціоністські заходи стали постійними та кумулятивними. Торговельні бар'єри, які стають більш послідовними та поширеними, призводять до автарктичної політики, аж до паралічу світової торгівлі, причому найбільшої шкоди зазнають країни, що розвиваються та країни з перехідною економікою.

Слід зазначити, що неопротекціонізм, як наслідок посилення кризових тенденцій «ідеального шторму», має тенденцію до формування закритих регіональних блоків або зон преференційної торгівлі. Перші наслідки на міжнародній арені - це наслідки для розвитку Східної Європи та глобального Півдня. Насправді, коли неопротекціонізм застосовується в текстильній, металургійній сектори (включені до "національних чемпіонів" і "стратегічних галузей"), сферу послуг і третинний сектор, то це не так шкодить економіці, коли торговельні обмеження впроваджуються в сільськогосподарському

секторі. Цей сектор є найбільше впливовим в країнах, що розвиваються (де понад 90% населення залежить від сільського господарства) через свої синергетичні наслідки для розвитку економіки в цілому. Гальмування торгівлі - через порушення трьох основних принципів організації ринків (необмежена конкуренції, відсутність вхідних бар'єрів та відсутність субсидій) - спричиняє в цих країнах перешкоди для виробництва надлишкової сільськогосподарської продукції, а також для формування та обігу капіталу (паралізуючи продуктивність), що призводить до хронічного дефіциту споживчих товарів, особливо гострого для міського населення, і стає причиною відсталості розвитку. Наслідки є гіршими, якщо країни відносно невеликі, відкриті або спеціалізуються в галузях, що стикаються з високою міжнародною конкуренцією. Фактично витіснені з міжнародної торгівлі країни, які могли б стати ефективними виробниками в галузях з порівняльними перевагами (наприклад, єгипетське, близькосхідне або українське сільське господарство) і годувати світ, натомість змушені імпортувати продовольство, що погіршує їхній платіжний баланс. Пригнічення міжнародної конкуренції призводить до неефективного розподілу ресурсів (протекціонізм, по суті, змінює структуру виробництва та знижує внутрішню продуктивність як країн, що його застосовують, так і тих, що страждають від нього і раніше торгували ним), оскільки переваги конкуренції (зниження цін, збільшення виробництва і виробництво товарів, що користуються найбільшим попитом) нівелюються. Аграрний протекціонізм також стримує капіталовкладення в бідні країни [17, с. 87], паралізуючи експорт і розвиток. Не маючи змоги збільшувати та експортувати свою продукцію, ці країни потрапляють у пастку бідності, яку іноземна допомога не в змозі пом'якшити [18]. Зупинка експорту означає зупинку розвитку економіки, потенційного зростання зайнятості та заробітної плати, а також приречення людей, сімей і народів на бідність. Загальний розрахунок збитків, завданих аграрним протекціонізмом, є дуже складним і включає в себе довгострокові, прямі та непрямі збитки, а також політичні наслідки у вигляді стагнації та ослаблення зусиль з реформування. У випадку

Східної Європи і, зокрема, України, наслідки аграрного протекціонізму США та САП (яка отримує 48% бюджету ЄС у вигляді субсидій, тоді як лише 2% ВВП ЄС припадає на сільське господарство) є відомими кейсами на міжнародному рівні. СОТ виявилася неефективною у контролі за використанням великомасштабних субсидій у сільському господарстві [19, с. 348]. Зазначимо, що політики, які беруть участь у нескінченних "раундах", але не мають політичної підтримки вдома, зрештою обирають дешевші (політичні), швидші та більш популістські альтернативи, такі як двосторонні відносини, регіоналізм та протекціонізм [20, с. 724].

Аграрна політика ЄС мала серйозні наслідки для сільського господарства в (потенційно) дуже родючих регіонах, таких як українські чорноземи, які тривалий час заперечувалися інституціями ЄС, але описувалися багатьма оглядачами. Коли Україна почала збільшувати експорт зерна до ЄС, з'явився повзучий протекціонізм, який запроваджував квоти та стандарти, що приховано вводили експортні бар'єри, додаючи свої зовнішні ефекти до вже існуючих десятиліттями в ЄС виробничих субсидій та імпорتنих квот. Європейська Комісія поспішила вжити заходів, щоб зупинити або обмежити доступ України до ринку ЄС [21, с. 140]. До речі кейс з блокуванням у літку 2023 року транзиту зерна територією ЄС це також кейс нового прояву неопротекціонізму торговельного співробітництва в умовах «ідеального шторму» (див. детально [22]), і це підтверджує те, що форми протекціонізму мають тенденцію змінюватися під час криз і що такий неопротекціонізм буде переважати навіть після того, як світова економіка відновиться.

Висновки. Стагнація міжнародної торгівлі, яка передувала сучасній пандемічній кризі, має своїм корінням в першу чергу посилення «ідеального шторму». Цю стагнацію навряд чи вдасться подолати саме через глобальний баласт неопротекціонізму, який продовжує приносити плоди, посилюючи кордони, продукуючи економічну політику, спрямовану на ренаціоналізацію економіки, реорганізовуючи всі ланцюги поставок для підтримки

національних інтересів на шкоду прибутку та конкуренції. Пандемічна криза також шкодить найслабшим, які схильні ще більше закликати до посилення націоналізму. Однак вона не вирішує проблем, з якими держави вже давно зіткнулися у задоволенні потреб своїх громадян. Переваги міжнародної торгівлі, які дозволили країнам, що розвиваються, частково вийти зі спіралі відсталості, зменшивши рівень крайньої бідності, перебувають під загрозою бути зведеними нанівець в другій чверті XXI ст.

Тарифні та нетарифні бар'єри, що застосовуються державами-лідерами до найбідніших країн і континентів, є вищими, ніж ті, що накладаються на інші споріднені країни. Геоекономічним результатом цих процесів є регіоналізація ринків та економік. Втім, це відбувалося вже в роки економічної кризи, оскільки поширення протекціонізму було також наслідком безперервних міжнародних реваншистських дій. Спроба відступу через очевидну низку наслідків такої політики (падіння попиту, зниження обсягів виробництва та зростання цін, уповільнення глобальної економічної кон'юнктури, відсталість, прикордонні ефекти тощо) була дуже обмеженою і наразі не здатна переломити загальну тенденцію, яка сьогодні посилюється пандемічною кризою: ймовірні наслідки триватимуть десятиліттями.

Неопротекціонізм торговельно-економічного співробітництва є руйнівним процесом, оскільки накладає примусові обмеження на торгівлю, стримуючи її і перешкоджаючи зростанню країн, що розвиваються, які потребують доступу до ринків розвиненого світу. Нарешті, четверта промислова революція та поширення ІКТ, посилення торговельного суперництва між глобальними акторами, російсько-українська війна, поява нових викликів в управлінні і в більш широкому сенсі незахищеність, що включає тероризм, як наслідків «ідеального шторму», стануть визначальними рисами світу у другій чверті XXI ст. Тому подальші дослідження будуть спрямовані на визначення індикаторів оцінювання, напрямів та механізмів подолання наслідків «ідеального шторму» для конкретних країн або ринків.

Література

1. Дугінець Г.В., Генералов О.В., Методологічний контент функціонування «ідеального шторму» в глобальному вимірі. *Проблеми економіки*. 2023. №3. С. 215-220. <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2023-3-215-220>
2. Lechuga-Cardozo, Jorge-Isaac; Leyva-Cordero, Oswaldo. 2020 World Order Scenarios. Analysis from the Strategic Perspective. *Ánfora*, 2020, 27(48), 141-166. DOI: <https://doi.org/10.30854/anf.v27.n48.2020.672>
3. Malte Pehl LL.M., Zwetelina Gankova-Ivanova, Franz Peter Lang. "The return of neoprotectionism?". *Współpraca Europejska* 2021. 50. 7-17. <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=1025149>
<https://doi.org/10.32070/ec.v2i50-115>
4. Reich, R. B. The rise of techno-nationalism. *The Atlantic Monthly*, 1987. 259(5), 63-69.
5. Luo, Y. Illusions of techno-nationalism. *Journal of International Business Studies*, 2022. 53(3), 550-567. <https://doi.org/10.1057/s41267-021-00468-5>.
6. Mariotti, S. A warning from the Russian–Ukrainian war: Avoiding a future that rhymes with the past. *Journal of Industrial and Business Economics*, 2022. 49(4), 761-782. <https://doi.org/10.1007/s40812-022-00219-z>.
7. Булатова О. В., Марена Т. В. Особливості використання протекціоністських заходів в умовах вільної торгівлі. *Міжнародні відносини. Економічні науки*. 2018. №16. С. 65-68.
8. Калюжна, Н. Г., Степичева О.В. Неопротекціонізм у сфері торговельно-економічного співробітництва: сутність і рушійні еволюційні чинники. *Problems of Economy*, 2023, Vol 55, Issue 1, p130. <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2023-1-130-137>
9. Мазаракі А., Мельник Т. (2021). Неопротекціонізм і торговельні війни. *SCIENTIA FRUCTUOSA (ВІСНИК Київського національного торговельно-економічного університету)*, 135(1), 4-22. [https://doi.org/10.31617/visnik.knute.2021\(135\)01](https://doi.org/10.31617/visnik.knute.2021(135)01)
10. Панченко В., Резнікова Н. Від протекціонізму до неопротекціонізму: нові виміри ліберального регулювання. *Міжнародна економічна політика*. 2017. № 2 (27). С. 95-117.
11. Пузанов І. І. Практика протекціонізму в сучасних умовах. *Міжнародні відносини. Економічні науки*. 2018. 16. С. 16-20.

12. Enderwick, P. Understanding the Rise of Global Protectionism Thunderbird, *International Business Review*, 2011, vol. 53, issue 3 (May-June), pp. 277-336.
13. Evenett, S.J., Fritz, J., The Tide Turns? Trade, Protectionism, and Slowing Global Growth, The 18th Global Trade Alert Report, Centre for Economic Policy Research, 2015. London, CEPR Press.
14. Irwin, D.A., Interpreting the Tariff-Growth Correlation in the Late Nineteenth Century, Dartmouth College. 2002.
15. Graziano, M., Frontiere, Bologna, Il Mulino. 2017.
16. Torsoli, R., Neoprotezionismo, Arianna Editrice. 2009.
17. Bhagvati, J., In Defense of Globalization, Oxford University Press, (Italian edition: Elogio della globalizzazione, Laterza, Roma-Bari 2005.
18. Gwartney, J.D., Lawson, R.A., Easterly, W., Economic Freedom of the World: 2006 Annual Report, chap. 2: Freedom Versus Collectivism in Foreign Aid, 2006. The Fraser Institute (www.fraserinstitute.ca).
19. Potter, R., Binns, T., Elliott, J.A., Nel, E., Smith, D.W., Geographies of Development. An Introduction to Development Studies, Routledge, New York, 2018. 4th edition.
20. Narlikar, A., New Powers in the Club: the challenges of global trade governance, *International Affairs*, 2011. 86 (3), pp. 717-28.
21. Lapesant, G. (ed.), 2005. L'Ukraine dans la nouvelle Europe, Paris, CNRS .ditions.
22. Дугінець Г.В., Генералов О.В., Вербя Я.І. Продовольча безпека в умовах “ідеального шторму” світової економіки. *Бізнес Інформ*. 2023. № 8. С. 6-15. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2023-8-6-15>

References

1. Duhinets', H.V. and Heneralov, O.V. (2023), “The Methodological Content of the Functioning of the «Perfect Storm» in the Global Dimension”, *Metodolohichnyj kontent funktsionuvannia «ideal'noho shtormu» v hlobal'nomu vymiri*. *Problemy ekonomiky*, vol. 3, pp. 215-220. <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2023-3-215-220>
2. Lechuga-Cardozo, Jorge-Isaac and Leyva-Cordero, Oswaldo (2020), “2020 World Order Scenarios. Analysis from the Strategic Perspective”, 2020 World Order Scenarios. Analysis from the Strategic Perspective. *Ánfora*, vol. 27 (48), pp. 141-166. DOI: <https://doi.org/10.30854/anf.v27.n48.2020.672>

3. Malte Pehl, L.M. Gankova-Ivanova, Z. and Lang, F.P. (2021), "The return of neoprotectionism?", *Współpraca Europejska*, vol. 50:7-17. <https://doi.org/10.32070/ec.v2i50-115>
4. Reich, R.B. (1987), "The rise of techno-nationalism", *The Atlantic Monthly*, vol. 259(5), pp. 63-69.
5. Luo, Y. (2022), "Illusions of techno-nationalism", *Journal of International Business Studies*, vol. 53 (3), pp. 550–567. <https://doi.org/10.1057/s41267-021-00468-5>
6. Mariotti, S. (2022), "A warning from the Russian–Ukrainian war: Avoiding a future that rhymes with the past", *Journal of Industrial and Business Economics*, vol. 49 (4), pp. 761-782. <https://doi.org/10.1007/s40812-022-00219-z>.
7. Bulatova, O.V. and Marena, T.V. (2018), "Peculiarities of the use of protectionist measures in conditions of free trade", *Mizhnarodni vidnosyny. Ekonomichni nauky*, vol. 16, pp. 65-68.
8. Kaliuzhna, N.H. and Stepichieva, O.V (2023), "Neo-Protectionism in the Sphere of Trade and Economic Cooperation: The Essence and Driving Evolutionary Factors", *Problems of Economy*, vol 55, issue 1, pp. 130. <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2023-1-130-137>
9. Mazaraki, A. and Mel'nyk, T. (2021), "Neo-protectionism and trade wars", *Scientia·Fructuosa Visnyk Kyivs'koho natsional'noho torhovel'no-ekonomichnoho universytetu*, vol. 135 (1), pp. 4-22. [https://doi.org/10.31617/visnik.knute.2021\(135\)01](https://doi.org/10.31617/visnik.knute.2021(135)01)
10. Panchenko, V. and Reznikova, N. (2017), "From protectionism to neoprotectionism: new dimensions of liberal regulation", *Mizhnarodna ekonomichna polityka*, vol. 2 (27), pp. 95-117.
11. Puzanov, I.I. (2018), "The practice of protectionism in modern conditions", *Mizhnarodni vidnosyny. Ekonomichni nauky*, vol. 16, pp. 16-20.
12. Enderwick, P. (2011), "Understanding the Rise of Global Protectionism Thunderbird", *International Business Review*, vol. 53, issue 3 (May-June), pp. 277-336.
13. Evenett, S.J. and Fritz, J. (2015), *The Tide Turns? Trade, Protectionism, and Slowing Global Growth*, The 18th Global Trade Alert Report, Centre for Economic Policy Research, CEPR Press, London, UK.
14. Irwin, D.A. (2002), *Interpreting the Tariff-Growth Correlation in the Late Nineteenth Century*, Dartmouth College, Hanover, USA.

15. Graziano, M. (2017), Frontiere, Il Mulino, Bologna, Italy.
16. Torsoli, R. (2009), Neoprotezionismo, Arianna Editrice, Italy.
17. Bhagvati, J. (2004), In Defense of Globalization, Oxford University Press, (Italian edition: Elogio della globalizzazione, Laterza, Roma-Bari).
18. Gwartney, J.D. Lawson, R.A. and Easterly, W. (2006), Economic Freedom of the World: 2006 Annual Report, chap. 2: Freedom Versus Collectivism in Foreign Aid, The Fraser Institute, Vancouver, Canada.
19. Potter, R. Binns, T. Elliott, J.A. Nel, E. and Smith, D.W. (2018), Geographies of Development. An Introduction to Development Studies, 4th edition, Routledge, New York, USA.
20. Narlikar, A. (2011), "New Powers in the Club: the challenges of global trade governance", International Affairs, vol. 86 (3), pp. 717-28.
21. Lepesant, G. (2005), L'Ukraine dans la nouvelle Europe, CNRS editions, Paris.
22. Duhinets' H.V. Heneralov O.V. and Verba Ya.I. (2023), "Food Security in the Context of the «Perfect Storm» in the Global Economy", Biznes Inform, vol. 8, pp. 6-15. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2023-8-6-15>

Стаття надійшла до редакції 14.01.2024 р.